

BİR OSMANLI MÜDERRİSİNİN İCÂZETNÂMESİ VE TARİHİ KAYNAK DEĞERİ ÜZERİNE BAZI MÜLAHAZALAR*

*Talip AYAR***

ÖZET

İcâzet, hocanın öğrencisine, kendisinden öğrendiği bilgileri aktarması için verdiği izni ifade eden terimdir. Öncesi miladî IX. yüzyıla dayanan ve tarihi bir derinliğe sahip olan uygulamadır. İlk olarak hadis alanında kullanılmaya başlamıştır. Ardından ilimlerin daha sistemli hale getirilmesiyle birlikte, hadis dışı disiplinlerde de kullanılır olmuştur. İslâmî eğitim-öğretim sistemine has olan bu gelenek, Farsça'nın ve Osmanlı Türkçesi'nin kullanıldığı coğrafyalarda "icâzetnâme" tabiriyle ifade edilmiştir. Diğer yerlerdeki uygulamalara nazaran Osmanlı'da icâzetnâmelerin, şekil, muhteva, veriliş esnasında riayet edilen esaslar bakımından, daha sistemli bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bütün bunlar çerçevesinde icâzetnâmeler, kaynak değeri açısından tarihi vesika hükmündedir. İcâzetnâme, sahibi için, onun eğitim-öğretim faaliyetine etkin bir kimlikle katılabilme yeterliliğini gösterir. Ayrıca icâzetnâmeler, içerik bakımından döneminin, ilim ve kültür hayatına, eğitim-öğretim faaliyetlerine, hatta eğitim ve ilim merkezi olma bakımından kentlerin tarihine ve bunlar gibi daha birçok konuya ışık tutması yönüyle önemlidir. Bu önemine binaen makalede, Osmanlı'nın son döneminde yaşamış ve müderrislik görevinde bulunmuş Şerefeddin Şaban Efendi'nin icâzetnâmesinin, icâzetnâme külliyyatı içerisindeki yeri tespit edilecektir. Tespit esnasında, şekil ve muhtevâ bakımından tahliller yapılarak icâzetnâmenin, genel icâzetnâme formlarıyla örtüşen ve farklılaşan yönleri belirlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca icâzetnâme vesilesiyle geçmişle bağ kurma çabalarını sağlam bir zemine oturtmak için, onun tarihi kaynak değerinin ortaya konulmasına gayret gösterilecektir. Son olarak, icâzetnâmenin verildiği dönemi anlama adına Osmanlı eğitim-öğretim sisteminde bu uygulamanın işleyişine ana hatlarıyla değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Eğitim, Müderris, İcâzetnâme.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, El-mek: talipayar@ibu.edu.tr

SOME ACCOUNTS ABOUT AN İDJÂZET-NÂME BELONGING TO AN OTTOMAN SCHOLAR AND ITS HISTORICAL RESOURCE VALUE

ABSTRACT

İdjâza is a term used to describe a principal's approval of its agent to transmit what he has learnt from his principle to others. This practice dates back to IXth century A.D. and is of a historical depth. It was first used in the field of hadith. Later, together with the more systematic process of sciences, it had been used in other disciplines as well as hadith. This tradition, unique to Islamic education system, was defined as "ıdjâzet-nâme" in the geographical regions where Persian and Ottoman Turkish were used. Compared to the practices in other regions, the ıdjâzet-nâmes in the Ottoman period, had a more systematic structure in terms of the form, the content and the followed principles during the ceremony. Within the frame of all of these things mentioned above, ıdjâzet-nâmes, in terms of the resource value, are historical documents. An İdjâzet-nâme proves that the holder itself was authorized to be able to join the training and teaching activities with an effective identity. Moreover, ıdjâzet-nâmes are of vital importance because of the fact that they are not only enlighten the period of the relevant term in terms of content, the scientific and cultural life and educational activities, but also enlighten even the history of the cities from the point of being a science and education center and so many issues like these. By the virtue of this importance, in the article, the status of ıdjâzet-nâme of Şerefeddin Şaban Efendi, who lived in the late period of Ottoman and worked as a muderris, will be determined within the ıdjâzet-nâme corpus. During this process, shape and content analysis of the ıdjâzet-nâme will be done and in what aspects the ıdjâzet-nâme matches or differentiates from the point of conventional ıdjâzet-nâme forms will be tried to be found out. What's more, by means of ıdjâzet-nâme, we will try to do our best not only to establish a sound basis for the efforts to make up a firm link with the past, but also to set forth its value as a historical resource. Finally, for the sake of understanding the period when the ıdjâzet-nâme was granted, the procedure of this practice in the Ottoman Educational System will be studied predominantly.

Key Words: Ottoman, Education, Muderris, İdjâzet-nâme.

Giriş

İcâzet, c-v-z kökünden türeyerek sözlükte, izin vermek, müsaade etmek, onaylamak gibi anlamlara gelmektedir.¹ İstilahta ise, hocanın öğrencisine, okuttuğu kitapların ve derslerin neler olduğunu belirtmek üzere verdiği belgenin adıdır. Bir başka ifadeyle icâzetnâme, kişinin ilmî alanda hangi tür bilgilere sahip olduğunu, öğrenim seviyesini, yeterliliğini ve bu alandaki yeteneğini gösteren tahsil belgesi,² aynı zamanda sahip olduğu bu kazanımları öğrencilerine

¹ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, t.y., V, 326.

² Hüseyin Atay, "Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcâzet-nâmeler", *Vakıflar Dergisi*, sy: XIII (1981), s. 188.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

aktarabileceğini ifade eden öğretme ruhsatıdır.³ İmam Nevevî, İbn Fâris'ten naklen eserinde icâzetin, hayvanların ve ekinlerin susuzluğunu gidermek için suyun akması anlamından hareketle, bir alimin talebesine icâzet verdiğinde ilmini ona akıtmış/aktarmış olacağını ifade etmektedir.⁴ Böylece icâzet, “bir alimin ilmini talebesine aktarması” anlamında terimleşmiştir.⁵

İcâzet teriminin ilk kullanımına hadis literatüründe rastlanmaktadır.⁶ Bir hadis alimi öğrencisine, “benden rivayet iznini sana verdim” dediği zaman, bu ifade öğrenci için icâzet anlamına geliyor ve hoca öğrencisine rivayet hakkını vermiş oluyordu.⁷ Daha sonra İslâm coğrafyasında ilimlerin daha sistemli hale getirilme çabası sürecinde icâzet, semâ, kıraat gibi hadis nakil yollarından biri olarak kabul edildi.⁸ Ancak muhaddisler arasında icâzetle hadis rivayeti uzun tartışmalara yol açmıştı.⁹ Geçilen bu aşamalardan sonra icâzet konusuna, hadis usulüne dair kaynaklarda geniş bir şekilde değinilmiş ve hatta bu konuda çok sayıda eser kaleme alınmış,¹⁰ hadis rivayeti açısından icâzet türleri, her ne kadar sayısı farklı olsa da daha sistemli hale getirilmişti.¹¹ Hadis alanında kısaca belirtmeye çalıştığımız başlangıç ve gelişim aşamalarından geçen icâzet, diğer sahalarda da görülmeye başlamıştı. “İcâzetü'l-fetvâ, icâzetü'l-fikh, icâzetü't-tedris, icâzetü't-tib, icâzetü'l-ferâiz, icâzetü'l-hisâb, icâzetü'l-hat, icâzetü't-tarîk”¹² gibi terkiplerin oluşumu bunun en açık göstergesiydi. Böylece hicrî 3./miladî 9. asra dayanan tarihî bir derinliğe sahip icâzet geleneği, bu tarihten hemen bir asır sonra bütün İslâm coğrafyasında eğitim alanında uygulanmaya gelen pratik haline dönüşmüştü.¹³ Bunun neticesinde, herhangi bir üstadın belirlediği müfredatta tedrisinden geçerek eğitimini tamamlayan öğrencisine vermiş olduğu belgeyi ifade edecek şekilde, ıstılahî anlamıyla icâzetnâme tabiri yaygın kullanıma sahip oldu. Öyle ki, Farsça'da ve Osmanlı Türkçesi'nde icâzetnâme terimi, modern kullanımdaki, öğretimde liyakat belgesi/öğretme ruhsatı anlamıyla yerini almaya başladı.¹⁴

İcâzetler, konularına ve kullanım alanlarına göre farklılık göstermektedir. Bunlardan birkaçı arasında ilmî icâzet, hadis icâzeti, fennî icâzet, tarikat icâzeti, sanat ve meslek icâzeti gösterilebilir.¹⁵ Ayrıca kapsam itibarıyla icâzetleri, *genel(icâzet-i 'âmme)* ve *özel(icâzet-i hâssa)*

³ Mesut Idriz, “İslâm Eğitim Yaşamında İcâzet Geleneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, çev: İbrahim Kapaklıkaya, I/3, ss. 174-175.

⁴ Nevevî, *et-Takrîb ve't-Teyisîr li-Ma'rifeti Süneni'l-Beşîri'n-Nezîr*, thk: Muhammed Osman Haşet, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut 1985, s. 61.

⁵ Cemil Akpınar, “İcâzet”, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 393. Ayrıca “c-v-z” kelimesiyle ilgili detaylı bilgi için bkz: Zebidî, *Tâcu'l-Arûs min-Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk: Terzî, Hicâzî, Tahâvî, Azbâvî, Matbaatü Hükûmeti'l-Kuveyt, y.y. 1975, XV, 75-89.

⁶ Hadis öğretim metotlarından biri olarak icâzet hakkında geniş bilgi için bkz: Muhittin Düzenli, “Hadis Öğretiminde İcâzet ve İcâzetnâmeler”, *Uluslararası Katılımlı Sempozyum: Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dâru'l-Hadisler*, Samsun 2011, ss. 77-87.

⁷ Hatib Bağdadî, *Kitâbü'l-Kifâye fî-İlmi'r-Rivâye*, y.y., t.y., s. 349.

⁸ Diğer nakil yolları için bkz: Nevevî, *Takrîb*, ss. 54-66.

⁹ Tartışmalar için bkz: Hatib Bağdadî, *Kifâye*, ss. 311-325.

¹⁰ Akpınar, “İcâzet”, s. 396.

¹¹ Örneğin İmam Nevevî icâzet türlerini: “Belirli icâzet; icâzete konu olan, rivayetine izin verilen şeyin belirsiz olduğu icâzet; izin verilenin belli olmadığı, umumî vasıflarla verilen icâzet; meçhule, belirlenmemiş bir kitap veya belirsiz bir şahsa verilen icâzet; maduma, henüz hayatta olmayan kimseye verilen icâzet; ileride elde edilecek rivayetlere verilen icâzet; icâzetle alınan şeyleri rivayet etmek için verilen icâzet” şeklinde yedi başlık altında incelemiştir. Bkz: Nevevî, *Takrîb*, ss. 58-61.

¹² Akpınar, “İcâzet”, s. 393.

¹³ Idriz, “İslâm Eğitim Yaşamında İcâzet Geleneği”, s. 169.

¹⁴ I. Goldziher, “İdjâza”, *The Encyclopaedia of Islam (New Edition)*, Leiden 1986, vol: III, s. 1021.

¹⁵ Akpınar, “İcâzet”, ss. 394-398. İcâzet türleri ve tarzları hakkında diğer değerlendirmeler için bkz: Mesut Idriz, “İjâza: Lessons From a Unique Muslim Educational Tradition”, ss. 6-9, <http://conference.nie.edu.sg/paper/Converted%20Pdf/ab00110.pdf> (23.12.2013); Hasan Akdağ, “İcâzetnâmeler ve Erzurumda Ahmet Şevki Efendi'ye Verilen Bir Hat İcâzetnâmesi”, *Ekev Akademi Dergisi*, yıl: 12, sy: 35 (Bahar 2008), ss. 100-104.

olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Bununla birlikte kendi içinde iki gruba ayrılma imkanı bulunan *genel* icâzetnâmenin birinci grubunda; öğrenciye okutulan derslerin neler olduğu ve hangi kitapların okutulduğu, icâzeti veren müderrisin aldığı derslerin ve okuduğu hocaların isimleri gibi detay sayılabilecek bilgiler mevcuttur. Diğer grupta ise, çok ayrıntıya girilmeksizin aklı ve naklî ilimler veya yüksek ilimler gibi genel ifadelerle tahsil ettiği ilimler belirtilerek icâzetin verildiğine değinilmektedir. *Özel* icâzet, tek bir ilim veya okunan herhangi bir kitap için verilerek daha sınırlı ölçüde kalmaktadır.¹⁶

İcâzetnâme almak bir talebe için hayatının en müstesnâ durumlarından biridir. Çünkü bu ana gelinceye kadar birçok zahmetli aşamalardan geçilmiş, ilim elde etmenin gerektirdiği kurallara uyulmuş, ilim ve irfan edinilerek öğrenim sürecinin sonunda icâzetnâme alınmış ve bir nevî ilmî ehliyete sahip olunduğu artık tescillenmiştir. Bu sebeple çoğu el yazısıyla kaleme alınan binlerce icâzet, kendisinde bulunan kimseye öğretim hakkı vermenin yanında, asırlar boyunca birçok araştırma için tarihî kaynak değerine sahiptir. Bu noktada metinlerin ve el yazmalarının nesilden nesile aktarım tarihini yeniden kurmada onlara başvurulabilir. İcâzetlerin bir başka önemli yönü, bu kaynakların değeri bakımından bir şeyler söylemesidir. Bu açıdan icâzetler, Müslüman âlimlerin birçoğu hakkında önemli biyografik ve bibliyografik bilgi içerir. Böylece bütün bilimsel geleneğin ve geçmişle bağ kurmanın yeniden inşasına hizmet etmekle birlikte icâzetler, bilgi aktarımının sosyal oluşumu hakkında da bilgi sağlar.¹⁷ Bu manada çalışmamıza konu olan icâzetnâmenin tahliline geçmeden önce, icâzetnâmenin bir Osmanlı müderrisinin olması hasebiyle, icâzetnâme geleneği açısından Osmanlı uygulamasına genel hatlarıyla değinmenin yerinde olacağını düşünmekteyiz.

A. Osmanlı Eğitim-Öğretim Sisteminde İcâzetnâme Geleneği

Osmanlı eğitim-öğretim sistemi içerisinde verilen ya da alınan icâzetnâmeler, şekil ve muhteva bakımından özgün bir yapıya sahiptir. Şöyle ki, talebe ve hocasından başlayıp bahsedilen ilmin ilk kaynağına doğru seyir bakımından tarihin derinliklerine doğru bir gidiş; okunduğu belirtilen dersler açısından ilmî müktesebâtın sınırı; ilmin ve okumanın vurgulanması açısından vazgeçilmez ne olduğu; ilmin öğrenim tarzına ait bilgiler bakımından metodolojik bir salık verme gibi hususları özgün yapı içerisinde bulabilmekteyiz. Elbette bu özgünlüğü daha çok, Fatih Sultan Mehmet'in medreselerde yapmış olduğu düzenlemeye bağlı kalan Anadolu ve Trakya'daki medreselerden verilen icâzetnâmelerde görmekteyiz. Buna mukabil yine İmparatorluk sınırları içerisinde fakat Irak ve Arabistan gibi bölgelerde yer alan medreselerden verilen icâzetnâmelerde benzer özgünlüğe rastlanamamaktadır. Çünkü bu icâzetnâmelerde, ortak bir icâzetnâme dili, detaylı bir sened zinciri ve okunan kitapların isimleri, hocaların öğrencisine nasihatleri gibi hususları bulmak güçtür.¹⁸

Osmanlı medreselerinde okutulan derslerin türleri, dereceleri ve ele alınış biçimlerinde zaman zaman değişikliklere yer verilmiştir. Daha genel anlamıyla, medreselerde ve buradaki eğitim faaliyetlerini yürüten müderrislerin tabi olduğu ilmiye mesleğinde zaaf içeren durumlara karşı birtakım tedbirler alınmıştır.¹⁹ Osmanlı'nın son döneminde, özellikle 1914 ve 1917 yıllarında yapılan düzenlemelerde, medreselerdeki iyileştirmenin (ıslahın) ayrıntılarına daha da vakıf olabilmekteyiz. Elbette medreselerin ıslahı çok geniş ve çalışmamızın sınırları dışında kalan bir

¹⁶ Atay, "Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcâzet-nâmeler", s. 190; Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, I, 203.

¹⁷ Sabine Schmidtke, "The *ijâza* from 'Abd Allâh Sâlih al-Samâhîjî to Nâsir al-Jârûdî al-Qatîfî: A Source for the Twelver Shi'i Scholarly Tradition of Bahrayn", *Culture and Memory in Medieval Islam: Essays in Honour of Wilferd Madelung*, edited by: Farhad Daftary and Josef W. Meri, London 2003, p. 65.

¹⁸ Atay, "Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcâzet-nâmeler", s. 188.

¹⁹ Yüzyıllara göre ilmiye mesleğinde meydana gelen bozulma ve alınan tedbirler için bkz: Mehmet İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilâtı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1999, I, 273-278.

hususudur. Ancak yapılan değişiklikler, icâzetnâme hususunda geçmişten bu tarafa uygulana gelen pratiklerde de farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Önceleri, medrese eğitimini tamamlayan talebelere, mezuniyetini gösteren icâzetnâme verilirken, 1914 yılında yapılan düzenlemeyle icâzetnâme, Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi'nin Âlî kısmından mezun olanlara verilecekti.²⁰ Medrese'nin, Tâlî Kısım-ı Evvel ve Tâlî Kısım-ı Sânilerinden mezun olanlar ise şehâdetnâme alacaktı. İcâzetnâme, talebenin Tâlî ve Âlî medreselerinde ders aldığı hocaların ve silsile halinde bunların da hocalarının isimlerini ihtiva edecek, Ders Vekaleti tarafından tetkik edildikten sonra Meşihat'te tasdik olunacaktı. İcâzetnâme sahipleri müderris unvanını alarak İstanbul rûsu payesini elde edeceklerdi.²¹ Şehâdetnâme ve icâzetnâmelere talebenin öğrenim gördüğü sürece okuduğu derslerden aldığı notlarla genel ortalaması yer alacak, bunlara tasdiknâmeler de ilave edilerek her üç belgeye nüfus bilgileri eklenecekti.²²

1917 tarihli düzenlemeyle birlikte artık icâzetnâme Medrese-i Süleymâniye (Medresetü'l-Mütehassısın) mezunlarına verilecekti.²³ Mezun olanlar icâzetnâme ile birlikte İstanbul rûsu payesi; Sahn'dan mezun olanlar ehliyetnâme ile taşra rûsu hümâyûnu ve Medrese-i İbtidâiyye'nin, İbtidâ-i Hâric ve Dâhil'inden mezun olanlar ise derecesine göre ehliyetnâme alacaklardı. İstanbul rûsuna nail olanlar yani icâzetnâme alanlar aynı zamanda müderris unvanına sahip olacaklardı.²⁴ Ehliyetnâme ve icâzetnâme alanların yanı sıra, Medrese-i Süleymâniye'ye dinleyici (sâmiîn) olarak katılanlara vesika verilecekti. Bir önceki düzenlemeden farklı olarak icâzetnâme alacak öğrenciye risale (tez) hazırlama yükümlülüğü getiriliyordu. Gittiği şubenin (fıkıh, tefsir gibi) derslerini veren öğrencinin risalesi, mensubu olduğu şube müderrisleri tarafından kabul edildikten sonra ancak mezun olabilecekti.²⁵

Medreselerde yapılan ıslahla birlikte meydana gelen değişikliklerin yansıması, şekil ve üslup bakımından da icâzetnâmelere tesir etmiştir. Kitap şeklindeki icâzetnâmelere tomar şeklindeki icâzetnâmelere geçiş bunun bir örneğidir. Benzer şekilde icâzetnâmelerin resmî bir okul,

²⁰ Medreselerin ıslahı teşebbüsleri sırasında öncelikle İstanbul medreselerinde düzenlemeye gidilmiş ve buradaki medreseler "Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi" çatısı altında birleştirilmiştir. Medresede, Tâlî Kısım-ı Evvel, Tâlî Kısım-ı Sâni ve Âlî olmak üzere üç kısım oluşturulmuştur ("İslâh-ı Medâris Nizamnâmesi", *Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi (Nizamnâme-Ders Cetveli-Sûret-i Tadrîs ve Kitaplar-Talimatnâme)*, Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul 1330/1333, s. 9, madde: 2). Söz konusu nizamnâmenin tarihi 10 Zilkade 1332/18 Eylül 1330/30 Eylül 1914'tür. Bu değişim sadece İstanbul ile sınırlı olmamıştır. Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi benzeri yapılanma Anadolu'nun değişik yerlerine de yayılmıştır. Özellikle işaret ettiğimiz bu dönem içerisinde medreselerin geçirdiği dönüşüm için bkz: Zeki Salih Zengin, "Kurtuluş Savaşı Döneminde ve Cumhuriyet'in Başlarında Türkiye'de Medreseler ve Din Eğitimi", *AÜİFD.*, c. XLIII (2002), sy: 2, ss. 277-313.

²¹ "İslâh-ı Medâris Nizamnâmesi", ss. 10-11, madde: 13.

²² "Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesine Mahsus Talimatnâme", *Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi (Nizamnâme-Ders Cetveli-Sûret-i Tadrîs ve Kitaplar-Talimatnâme)*, Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul 1330/1333, s. 34, madde: 71-72. Talimatnâme'nin tarihi 24 Safer 1333/29 Kanunuevvel 1330/11 Ocak 1915'tir. Nüfus bilgilerinin eklendiği, icâzetnâme sûreti için bkz: MŞH. SAİD, nr: 168/8/2.

²³ Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi, İhzarî, İbtidâ-i Hâric (Tâlî Kısım-ı Evvel), İbtidâ-i Dâhil (Tâlî Kısım-ı Sâni), Sahn (Kısım-ı Âlî) ve Medrese-i Süleymâniye (Medresetü'l-Mütehassısın) şeklinde beş kısma ayrılmıştı. Medrese-i Süleymâniye'de uzman yetiştirilmesi amaçlanmıştı. Medrese, tefsir, hadis, fıkıh, fıkıh usulü, kelam, hikmet ve edebiyat şubelerinden oluşmakta olup, eğitim süresi üç seneydi ["Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi", *Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Medresetü'l-Kuzât Nizamnâmesi (Ders Programları-Müderrisin Kadrosu-Medâris Kanunu ve Nizamnâmesi)*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, Şehzâdebaşı 1338/1340, ss. 3-4].

²⁴ "Medâris Kanunu Sûretidir", *Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Medresetü'l-Kuzât Nizamnâmesi (Ders Programları-Müderrisin Kadrosu-Medâris Kanunu ve Nizamnâmesi)*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, Şehzâdebaşı 1338/1340, ss. 20-21, madde: 12-13. Kanunun tarihi 10 Cemâziyelâhîr 1335/3 Nisan 1917'dir.

²⁵ "Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesiyle Taşra Medârisi Hakkında Nizamnâme", *Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Medresetü'l-Kuzât Nizamnâmesi (Ders Programları-Müderrisin Kadrosu-Medâris Kanunu ve Nizamnâmesi)*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, Şehzâdebaşı 1338/1340, s. 28, madde: 28, 30. Nizamnâmenin tarihi 2 Muharram 1336/18 Ekim 1917'dir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

müessese, öğretim kurumu tarafından mühürlenerek, resmî icâzetnâme hüviyeti kazanması bu alandaki değişimin bir başka göstergesidir.²⁶

Osmanlı eğitim-öğretim sistemi içerisinde, icâzetnâme uygulaması sadece ulûm-ı âliye (sarf, nahiv, belagat, dil ve edebiyat gibi başka bilgilerin öğrenilmesine yarayan ilimler) ve ulûm-ı ‘âliye (tefsir, kelam, hadis, fıkıh, tasavvuf gibi yüksek dinî ilimler) alanlarında tahsilini tamamlayanlar için geçerli değildi. Aynı zamanda astronomi, tıp, cebir ve geometri gibi diğer ilim dallarını bitirenler de icâzetnâme alabilmekteydi. Örneğin, Mayıs 1291/Mayıs 1875 yılında Çölemerik kazasında²⁷ dünyaya gelen Mehmet Emin Efendi, tefsir alanında ilmini tamamlamakla birlikte felekiyat (astronomi) tahsilini de tamamlayıp icâzet almıştır.²⁸ Benzer şekilde son devir Osmanlı alimlerinden astronomi alanında eğitim görmüş daha birçok ismi zikretmek mümkündür.²⁹ Tıp medreselerindeki uygulama ise, diğer normal medreselerdeki uygulamayla paralellik göstermekteydi. Tıp eğitimini tamamlayıp tabip olan bir öğrenci, mesleğini icra edebilmek için hekimlik diploması anlamına gelen tabiplik icâzeti almaktaydı. Sonraları icâzetsiz tabiplerin mesleğe girişini engellemek ve ehil olanları tabipliğe kazandırmak için imtihan usulü getirilmiş, başarı gösterenlere icâzet verilmiştir.³⁰

Osmanlı devlet yapısında ve toplumsal hayat içerisinde merasimler önemli bir yer tutmaktadır. Yapılan merasimler, yönetimin gücünü sembolize etmenin yanı sıra, toplumun kültürel zenginliğini ortaya koyması bakımından da önemlidir. Sözelimi, her yıl gönderilen Surre Alaylarıyla Mekke, Medine halkının ve Şeriflerin ihtiyacının karşılanması, ordu sefere çıkacağı zaman tertip edilen törenler, Müslüman ve gayrimüslim elçilerin kabulünde yapılan merasimler, Padişahın tahta çıkışında veya bayramlarda sarayda yapılan törenler merasimlere örnek gösterilebilir.³¹ Belki burada örnek verilen törenler kadar geniş çaplı bir organizasyon çerçevesinde düzenlenmese de, kendi bütünlüğü içerisinde anlamlı ve bir o kadar da gösterişli icâzetnâme merasimleri tertip edilmiştir. Bu merasimler derslerin sona ermek üzere olduğu cemâziyelâhir³² ayında gerçekleştirilirdi. Merasimin yapılacağı gün bütün talebeler en temiz kıyafetlerini giyer, merasimin yapılacağı camiye erkenden giderdi. Davetliler teşrifatçıların refakatinde kendileri için ayrılan yere geçer ve davetliler arasında Dersâadet’in önde gelen ulemâsı ve meşhur fudelası bulunurdu. Merasimin yapılacağı caminin ortasına minderlerden ve rahlelerden bir daire oluşturulurdu. Altmış, yetmiş civarında ulemâ bu minderlerin üzerine oturur, diğer müderrisler de onların etrafında yerlerini alırdı. İcâzet alacak talebeler, merasimlerde giyilen geniş cübbelerine bürünmüş şekilde dairenin tam ortasında bekler, arkalarında yine merasim cübbesi giymiş üç, dört teşrifatçı tören sonuna kadar ayakta durarak onlara eşlik ederdi. İcâzet verecek hoca, sıra ile dizilen minderlerin ortasında oturur, eğer hocası hayatta ise onu da sağ tarafına alırdı. Kurrâ hafızların Kur’an tilavetiyle merasim başlar, tilavet bitince köşede ayrıca hazırlanan yüksek bir mindere oturmuş hoca herhangi bir talebenin icâzetnâmesini yüksek sesle okurdu. Ardından karşısındaki hoca uzunca bir dua eder, teşrifatçıların rehberliğinde talebeler birer birer ilkönce hocasının hocasının daha sonra kendi hocasının elini öper ve icâzetnâmesini alırdı. Sonra sıra ile minderlerde

²⁶ Atay, “Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazet-nâmeler”, ss. 205-206.

²⁷ Çölemerik, Van vilayetine bağlı Hakkari sancağı sınırları içerisinde yer alan bir kazadır [Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006, s. 132].

²⁸ Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali)*, Zafer Matbaası, İstanbul 1980, III, 163-164.

²⁹ Bu isimler için bkz: İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, I, 347-348.

³⁰ Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, II, 28

³¹ Dündar Alıkcı, “Osmanlı Saray Törenlerinin Üsküdar’a Yansıması”, *Üsküdar Sempozyumu I*, editörler: Zekeriya Kurşun vd., İstanbul 2004, I, 90-96. Ayrıca Osmanlı devlet ve yönetim geleneği içerisinde önemli bir yer tutan protokol ve törenlerin biçim ve nitelikleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz: a.mlf, *İmparatorluk Seremonisi: Osmanlı’da Devlet Protokolü ve Törenler*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2004.

³² Hicrî takvime göre altıncı aya denk gelmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

oturan bütün ulemânın ellerini öperler ve yerlerine oturlardı. Merasim bittikten sonra icâzet alanlar ayağa kalkarak iki sıra oluşturur ve hocalarıyla diğer ulemâ, aralarından selam vererek giderdi. Bu suretle merasim güzel bir şekilde sona ererdi.³³

B. Şerefeddin Şaban Efendi ve İcâzetnâmesi

1. Şerefeddin Şaban Efendi

12 Haziran 1285/24 Haziran 1869 yılında Giresun'un Keşap nahiyesine bağlı Saraycık köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Ahmet Efendi'nin akıllı hoca nâmına nispetle, kendisi de akıllızâde lakabıyla anılmıştır. Köyündeki ibtidâî mektebinde dinî ilimlere giriş mahiyetindeki bilgileri tahsil ettikten sonra yine aynı köyde biraderi müderris Ömer Efendi'den sarf ve nahiv okumuştur. 1305/1887 tarihinde Dersaâdet'te Atik İbrahim Paşa Medresesi'ne kaydını yaptırmış, Bâyezid dersiâmlarından Tokatlı Mehmed Nuri Efendi'nin ders halkasında tahsilini tamamlamış ve icâzetnâme almıştır. İcâzetnâmesi 15 Cemaziyelahir 1319/29 Eylül 1901 tarihlidir.

Şerefeddin Efendi, 16 Haziran 1319/29 Haziran 1903 yılında Hüdâvendigâr Vilayeti sınırları içerisinde bulunan Pazarköy, diğer adıyla Orhangazi kazası müderrisliğine tayin edilmiştir. Daha sonra 1 Teşrinievvel 1325/14 Ekim 1909 tarihinde Gemlik'te kürsü şeyhliği ve müderrislik görevlerine getirilmiştir.³⁴ Ayrıca Şerefeddin Efendi, icâzet aldığı tarihte liyakat madalyasıyla berât-ı şerîf de almış, kısa bir müddet sonra taşra rûûsuna nail olmuştur.³⁵

2. İcâzetnâmenin Tahlili

Tarihçilik açısından son yüzyıllarda, geçmişe şahitlik eden kaynakların yayınlanması konusunda büyük gayretler göze çarpmaktadır. İnsana bağlı bulunan, insanı anlatan, insanın varlığını, faaliyetini, zevklerini ve oluş biçimlerini ifade eden, geçmişe şahitlik eden her şey tarih yazımında rol oynamaktadır. Kuşkusuz geçmişe ait olan bu şahitlikler içerisinde, yazılı vesikalar daha da önemli görülmektedir. Fakat her vesikayı olduğu gibi kabul etmek yerine, doğru bir tarih yazımı için bunları tenkide, tahlile tabi tutmak gerekir.³⁶ Onun için tarihî vesika değeri taşıyan Şerefeddin Efendi'nin icâzetnâmesi, gerçeklik (dış tenkit/şeklî tahlil) ve inandırıcılık (iç tenkit/muhtevâ tahlili) bakımından ele alınacaktır.

³³ “İcâzetnâme Cemiyeti (Talebelik Aleminden)”, *Sebilürreşâd*, İstanbul 8 Mayıs 1330, c. XII, sy: 297, s. 208.

³⁴ 13 Cemaziyevvel 1334/18 Mart 1916 tarihli ve Gemlik kadısı mühürlü evraktan, Şerefeddin Efendi'nin memuriyeti, babasının ismi, doğum tarihi, memuriyete tayin ve işe başlama tarihleri, aldığı maaş ve zamlarla ilgili bilgi edinilmekle birlikte; Gemlik kazasının kadısı, müftüsü, Mahkeme-i Şer'iyye katibi, eytam müdürü ve Mahkeme-i şer'iyye muhızı hakkında da malumat sahibi olmak mümkündür (MŞH. SAİD, nr: 121/13/3).

³⁵ MŞH, SAİD, nr: 121/13/1. Şerefeddin Efendi'nin sicil dosyasındaki tercüme-i hal varakasından ancak bu kadar bilgi bulunmaktadır. Kendisi hakkında bilgi veren diğer kaynaklar da zaten işaret ettiğimiz tercüme-i hal varakasından istifade etmiştir. Dolayısıyla tüm çabalarımıza rağmen Şerefeddin Efendi hakkında, bunun ötesinde bir bilgi edinememiş bulunmaktayız. Ayrıca, Rûûs ve Madalya Berât-ı Âlî sûretleri için bkz: MŞH. SAİD, nr: 121/13/4. Şerefeddin Efendi hakkında bilgi veren diğer kaynaklarda, isim olarak, “Şerefeddin” (Hümeysra Zerdecî, *Osmanlı Ulema Biyografilerinin Arşiv Kaynakları*, TDV. Yayınları, Ankara 2008, s. 172, 432, 527); “Şerafeddin” [Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali)*, Zafer Matbaası, İstanbul 1981, IV-V, 472-473] ve “Şerafettin” [Mehmet Fatsa, *Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserler (Dinî-İlmî Hayat ve Sosyal Kurumlar)*, Giresun Belediyesi Yayınları, Giresun 2008, ss. 261-262] gibi kullanımlar mevcuttur. Esas itibarıyla bu kullanımlar “şerefü'd-dîn” kelimesinden türemiştir. Şerefeddin Efendi'nin dosyasında, icâzetnâme sûreti hariç, ibare (شرف الدين) şeklindedir (MŞH. SAİD, nr: 121/13).

³⁶ Leon E. Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, çev: Bahaeddin Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 17, 20, 23-24.

2a. Şekli Tahlil

Çalışmaya konu olan icâzetnâme sûreti, tarihin kaynakları bakımından “birinci elden kaynak” hükmündedir. Ana kaynaktan, yani icâzetnâmenin aslından istinsah edilmiş bir sûrettir.³⁷ Fakat istinsah edilmiş nüsha olmasına rağmen, icâzetnâme sûretinin sonundaki: “İşbu icâzetnâme sûreti aslıyla bi’l-mukâbele mutabık olmakla tasdik kılındı” ibaresiyle Gemlik Mahkeme-i Şer’iyyesi’nin resmî mührünün bulunması, icâzetnâmenin sûretiyle aslı arasında güvenilirlik ve sağlamlık bakımından bir şüphe olmadığı kanaatine bizi ulaştırmaktadır.³⁸ Bununla birlikte, tüm çabalarımıza rağmen asıl nüshaya ulaşamamış ve istinsah edilen nüshayı kimin yazdığını kanaatin ötesinde tam olarak tespit edememiş bulunmaktayız. Zira Şerefeddin Efendi’nin icâzetnâmenin asıl nüshasını kendisinde tuttuğu ve Bâb-ı Fetvâ Sicil-i Ahvâl Müdüriyeti’ndeki özlük dosyasına konulmak üzere istinsah ettiği tasdikli sûretin gönderildiği kanaati nihâî olarak vardığımız sonuçtur.

Yukarıda verdiğimiz bilgiler çerçevesinde Şerefeddin Efendi’nin icâzetnâme sûreti, bugün İstanbul Müftülüğü bünyesindeki Şer’iyye Sicilleri Arşivi’nde bulunan sicil dosyasında mahfuzdur.³⁹ İcâzetnâme sûretinin tasdik tarihi 25 Nisan 1332/8 Mayıs 1916’dır.⁴⁰ Dili Arapça’dır. Toplam dört sayfadan/iki varaktan ibaret olan icâzetnâme, sûret olduğu için herhangi bir özellik taşımayan kağıda yazılmıştır. Yani icâzetnâmenin asıl orijinalinin ciltli olma ihtimaline karşın, genelde sûretlerde cilt ve özellikli kağıt kullanmama yoluna başvurulduğu burada da açıkça görülmektedir. Sayfa ölçüleri 26.3 x 20.5 ebadındadır. Talik yazı türüyle kaleme alınmış icâzetnâme sûretinin ilk sayfası başlıklarla birlikte 24 satır, ikinci ve üçüncü sayfaları 24 satır, son sayfası imza ve mühür hariç 21 satırdır.

2b. Muhtevâ Tahlili

İcâzetler muhteva bakımından, aralarında cüzî farklılıklar bulunmakla birlikte, ortak bir formata sahiptir. Bu ortaklığın unsurlarını; icâzetin besmele ile başlaması, Allah’a hamd (hamdele), Hz. Peygamber’e salat ve selamdan (salve) sonra, ilmin, öğretme ve öğrenmenin öneminin vurgulanması, isnadın (senedin) önemine değinilmesi, öğrencinin adının kaydedilerek ahlakî niteliklerinden ve akademik başarılarından bahsedilmesi ve aynı zamanda icâzeti verenin, hocalarını minnetle anması, icâzetin verildiği kitapların ve derslerin adlarının sayılması ve senet zincirine yer verilmesi şeklinde zikretmek mümkündür. Bunlara ilaveten icâzetler, sonuç kısmı olarak da düşünülebilecek nasihat/tavsiyeyle, icâzet verenin kendisi adına dua talebiyle, icâzeti alanın başarısı için duayla, hocanın imza veya mührüyle tamamlanır.⁴¹ Bu cümleden olarak çalışmamıza konu olan Şerefeddin Efendi’nin icâzetnâmesi, küçük birkaç farklılık dışında, unsurlarına yukarıda yer vermiş olduğumuz geleneksel formata uygun bulunmaktadır. Söz konusu farklılıklara ise tahlil esnasında yeri geldikçe işaret edilecektir.

Şerefeddin Efendi’nin icâzetnâmesi, İslâm kültüründeki sözlü ve yazılı geleneğin üslubuna uygun bir şekilde besmele, hamdele ve salve ile başlamaktadır. Çünkü İslâm kültüründe besmele, hamdele ve salve ile başlamayan her önemli işin başarıya ulaşmayacağı inancı hakimdir. Onun için, konuşanın konuşmasına, ders verenin dersine, kısacası mühim bütün işlere bu usulle

³⁷ Tarihin kaynakları hakkında geniş bilgi için bkz: Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1997, ss. 17-28.

³⁸ Bu kanaatimiz doğrultusunda, çalışma içerisinde Şerefeddin Efendi’nin “icâzetnâmesi” ifademizle kastettiğimiz, “icâzetnâme sûreti”dir.

³⁹ MŞH. SAİD, nr: 121/13/5.

⁴⁰ Ancak Şerefeddin Efendi’nin icâzetnâmesinin aslının 15 Cemaziyelahir 1319/29 Eylül 1901 tarihli olduğunu hal tercümesinden öğrenmekteyiz (MŞH. SAİD, nr: 121/13/1).

⁴¹ Atay, “Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcâzet-nâmeler”, s. 189; Akpınar, “İcâzet”, s. 398; Idriz, “İslâm Eğitim Yaşamında İcâzet Geleneği”, ss. 181-183; Durmuş Arslan, “Kıraat İlminde İcâzetnâme Geleneği ve Bir İcâzetnâme Örneği”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/2 (2003), ss. 296-298.

başlanılması, yapılması iyi olan şeyler arasında sayılmıştır.⁴² Ayrıca icâzetnâmede, hamdele ve salvele cümlelerinin araları, yine icâzetnâme geleneğine paralel bir şekilde, metnin anlam bütünlüğüne uygun, övgü içeren ara cümlelerle zenginleştirilmiştir. Allah’a atfen, “tevhid inancına mensup olan milleti meşhur âlimler silsilesiyle güçlendiren...”; Hz. Peygamber’e atfen, “insanları cehaletin karanlığından ilmin aydınlığına çıkaran...” cümleleri, gösterilebilecek örnekler arasında yer almaktadır.

İcâzetnâmelerin muhtevasının genel özelliklerinden bahseden bazı eserlerde, Hz. Peygamber’e salat ve selamdan sonra, kelime-i şهادet cümlesinin zikredildiğine işaret edilmektedir.⁴³ Ancak bu icâzetnâmede hamdele ve salveleden sonra, kelime-i şهادet cümlesine yer verilmediği görülmektedir. Şerefeddin Efendi’nin icâzetnâmesinin yazıldığı tarihe, nispeten yakın ve daha uzak dönemlerde kaleme alınan Bilal Zühdü,⁴⁴ Ahmed Muhtar⁴⁵ ve Mustafa Asım⁴⁶ Efendilerin icâzetnâmelerinde de benzer şekilde, kelime-i şهادet cümlesine yer verilmemiştir. Muhtemeldir ki bu uygulama, icâzetnâmeler arasında küçük farklılıklar şeklinde ifade ettiğimiz kapsam içerisinde bulunmaktadır.

İnsan, varoluş itibarıyla kendisine verilen birtakım kabiliyetlere sahiptir. Bunlar arasından örneğin bilgi ve beceri kabiliyeti, düzeyi arttırıldıkça insanın hem düşünce dünyasında hem de gündelik yaşamında önemli değişiklikler meydana getirir. İcâzetnâmelerde, bilginin düzeyini arttıracak ilmin, öğrenme ve öğretmenin öneminin vurgulanması; salt anlamda ilmin ve bu ilmi elde etmekte gösterilen çabanın “kutsallığını” ön plana çıkarmak için başvurulmuş bir usul olsa gerektir. Haliyle, diğer icâzetnâmelerin konseptine uygun olarak Şerefeddin Efendi’nin icâzetnâmesinde: “Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti”,⁴⁷ “Kulları içinde ancak âlimler, Allah’tan (gereğince) korkar”⁴⁸ ayetlerine, “Bir kimse, ilim elde etmek arzusuyla bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır. Muhakkak melekler işittiklerinden hoşnut oldukları için ilim öğrenmek isteyen kimsenin üzerine kanatlarını gererler. Göklerde ve yerde bulunanlar, hatta suyun içindeki balıklar bile âlim kişiye Allah’tan mağfiret diler. Şüphesiz ki âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler altın ve gümüşü miras bırakmazlar; sadece ilmi miras bırakırlar. O mirası alan kimse, bol nasip ve kısmet almış olur”⁴⁹ hadisine ve benzer mealde ilmin önemiyle bağlantılı birkaç ayet ve hadise daha değinilmiştir. Böylece meşakkatli ve bir o kadar da kazanım düzeyinin yüksek olduğu süreçten geçerek icâzetnâme alan kişiye, ulaştığı mertebenin, görev alacağı dönemde göstermesi gereken aktif tutumun önemi iki temel kaynaktan referanslarla belirtilmiştir.

İcâzetlerin formal yapısı içerisinde üzerinde durulan bir diğer nokta, ilmin aktarılmasında isnadın öneminden bahsedilmesidir. İsnadın önemi, önde gelen âlimlerin bu konudaki sözleriyle pekiştirilir.⁵⁰ Bununla birlikte genel yapıdan farklı bir biçimde Şerefeddin Efendi’nin icâzetnâmesinde, icâzet için isnadın ne kadar önemli olduğu bahsine değinilmemiştir. Üzerinde durulmayan bu noktanın, icâzetlerin genel yapısından ziyade, Şerefeddin Efendi’nin icâzetnâmesine mahsus bir farklılık olduğu görülmektedir. Çünkü bu icâzetnâmeden hemen bir

⁴² Allah’a hamd, Hz. Peygamber’e salat-selam konusu ve bu konuyla ilgili ayet ve hadislerin değerlendirmesi için bkz: Nevevî, *el-Ezkâr min-Kelâmi Seyyidi'l-Ebrâr*, Dâru'l-Minhâc, Cidde 2005, ss. 204-211.

⁴³ Akpınar, “İcâzet”, s. 398; Arslan, “Kıraat İlminde İcâzetnâme Geleneği ve Bir İcâzetnâme Örneği”, s. 297.

⁴⁴ İcâzetnâme tarihi, 25 Teşrinisanî 1327/8 Aralık 1911’dir (MŞH. SAİD, nr: 168/8/2).

⁴⁵ İcâzetnâme tarihi, 19 Rebiulahir 1294/3 Mayıs 1877’dir (MŞH. SAİD, nr: 30/14/3).

⁴⁶ İcâzetnâme tarihi, 19 Rebiulahir 1294/3 Mayıs 1877’dir (MŞH. SAİD, nr: 36/19/4).

⁴⁷ Bakara Sûresi 2/31.

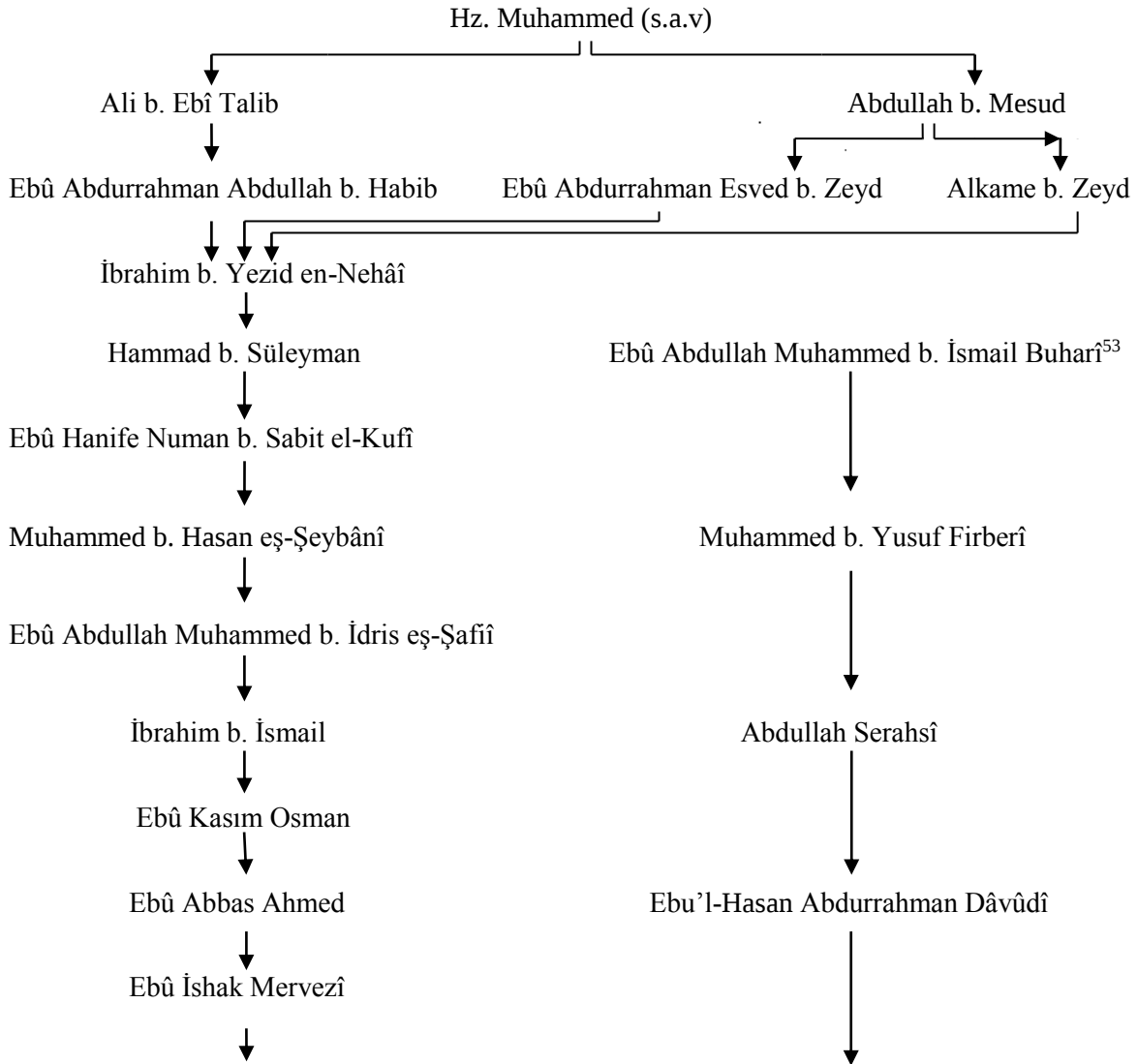
⁴⁸ Fâtır Sûresi 35/28.

⁴⁹ Ebû Dâvud, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 19; İbni Mâce, Mukaddime, 17.

⁵⁰ İsnadın önemi hakkında söylenenler ve değerlendirmeleri için bkz: İsmail Bilgili, “Son Dönem Osmanlı İslâm Hukukçularından Şeyhzade Ahmed Ziya Efendinin Hasan Kudsi Efendiden Aldığı İlmî İcâzet”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 1*, (2012), ss. 23-24.

sene önce yazılan Süleyman Muhyiddin Efendi'nin icâzetnâmesinde, isnadın önemi üzerinde durulmuştur.⁵¹ Dolayısıyla tahlilini yaptığımız icâzetnâmede, ilmin önemi belirtildikten sonra; icâzeti alanın ismi, ahlakî ve ilmî meziyetleri, icâzet talebi, hocasının icâzet talebini değerlendirmesi, icâzet vermeye karar veriş ve isnad silsilesi bulunmaktadır.

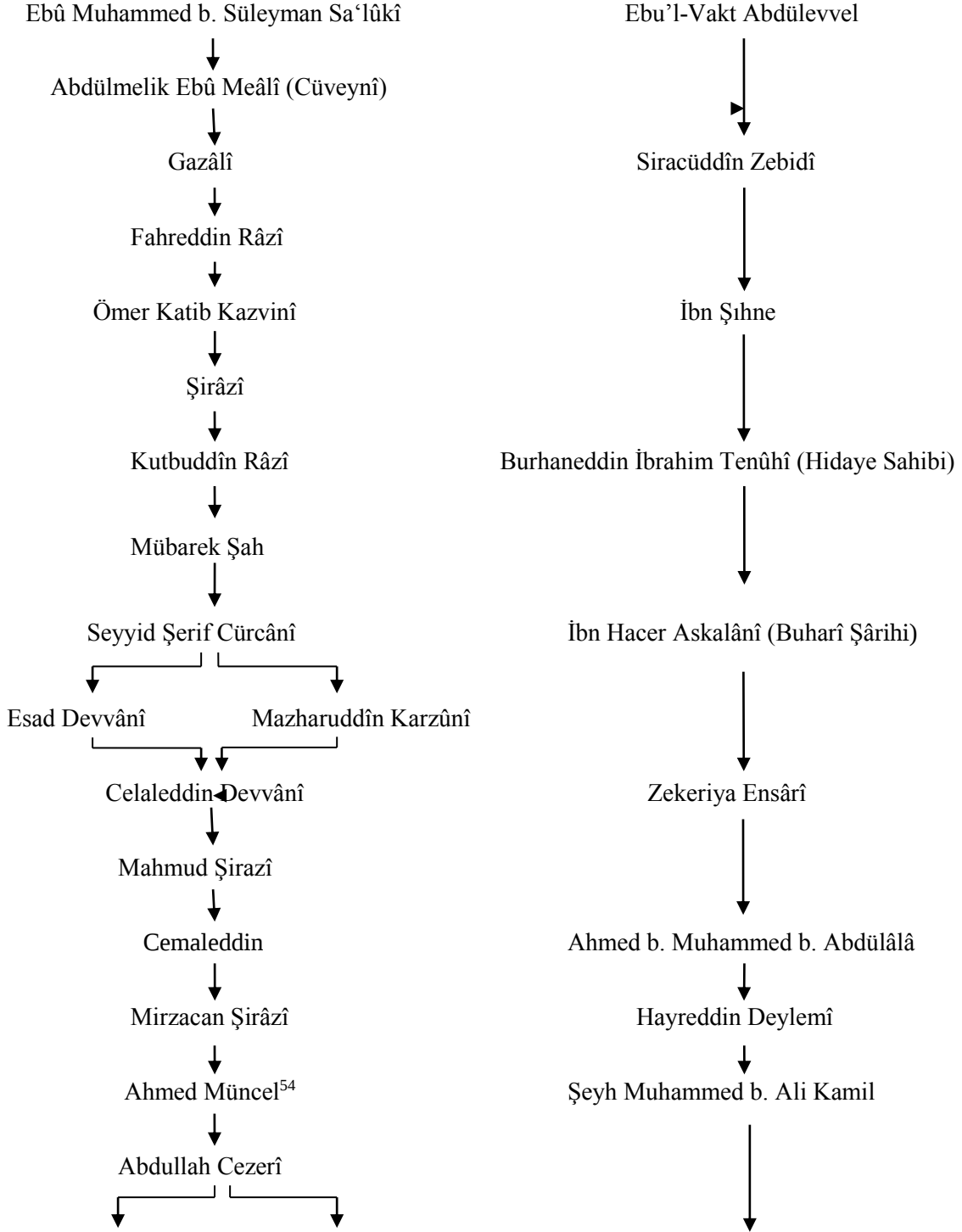
İcâzetnâmelerde isnad silsilesi, okunan kitabın yazarına veya Hz. Peygambere hatta bazen Yüce Allah'a kadar götürülmektedir. Rivayet geleneği, Hz. Peygamberin aldığı bilgiyi ashabına, ashabının tabîne, tabînin tebe-i tabîne ve bu şekilde diğer kuşaklara nakil sürecini kapsamaktadır. Bu itibarla sürecin oluşumunda başlangıç noktası Hz. Peygamber olmuş ve hemen hemen birçok icâzetnâmede rivayet silsilesi Hz. Peygambere kadar götürülmüştür. Aşağıda tenâzüli/iniş metoduyla⁵² yer vereceğimiz Şerefeddin Efendi'nin icâzetindeki sened zinciri de benzer şekilde Hz. Peygamber'e kadar götürülmüştür. Şerefeddin Efendi'nin isnad silsilesi şu şekildedir:

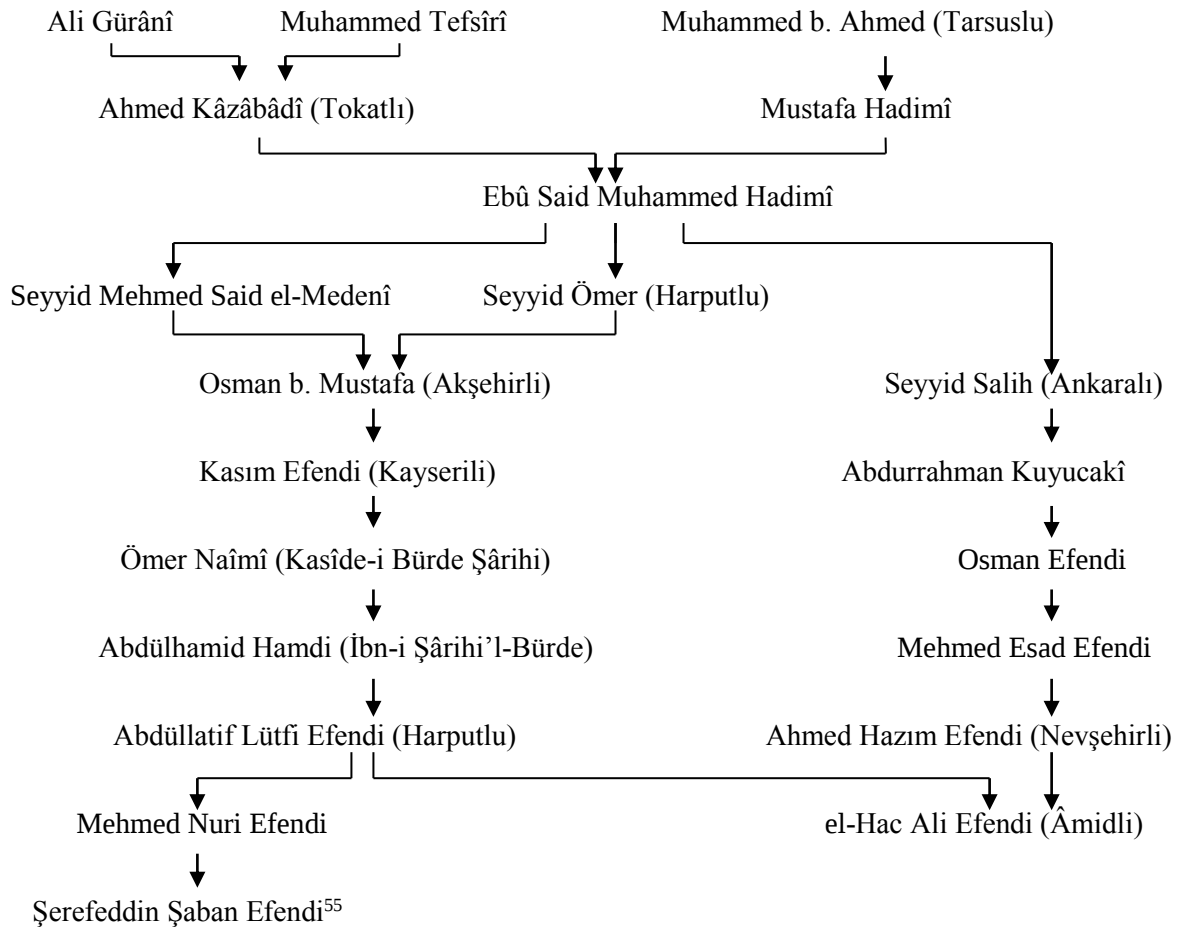
⁵¹ MŞH. SAİD, nr: 235/29/2. İcâzetnâme tarihi, 11 Cemaziyelahir 1318/6 Ekim 1900'dür.

⁵² Atay, "Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcâzet-nâmeler", ss. 196-197.

⁵³ İcâzet metninde, Buharî'nin senedinin Hz. Peygamber'e kadar ulaştığı ifade edilmiş fakat silsilenin devamı getirilmemiştir.

⁵⁴ Ebu Said Muhammed Hadimî'nin icâzet silsilesinin yer aldığı bazı çalışmalarda farklı olarak, bundan sonraki silsile şu şekildedir: İbn-i Münclî-Ali Gûrânî-Muhammed Nevevî-Ahmed Kazâbâdî (Mehmet Aydın, *Ebû Sâid Muhammed El-Hâdimî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ankara 1996, s. 11 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Ahmed el-Münclî-eş-Şeyh Abdullah el-Cezerî-el-fazıl el-Gûrânî-Muhammed el-Sivasi (Tefsîrî)-Ahmed el-Kazabadi (İrfan Görkaş, "Bolvadinli Ahmet Fevzi Efendi ve Konyalı Mehmet Vehbi'nin İcâzetnamesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy: 26-Güz, Konya 2009, ss. 255-256).

Mehmed Nuri Efendi, Şerefeddin Efendi'ye vermiş olduğu icâzetnâmede, kendisine okuttuğu ve icâzet verdiği kitapların isimlerini saymıştır. Bunlar arasında aklî ve naklî ilimlere dair birçok eser bulunmaktadır. Literatürde kütüb-i sitte olarak bilinen hadis külliyyatı, Malik bin Enes'in Muvattâ'sı, Gazâlî'nin İhyâ'sı, İmam Begavî'nin Mesâbih'i ve Meâlimü't-Tenzîl adlı tefsiri, Veliyyüddîn Tebrîzî'nin Mişkâtü'l-Mesâbih'i, İmâm Saganî'nin Meşârik'i isimleri belirtilen eserlerdir. Ayrıca Askalânî'nin, İmam Abdurrahman Suyûtî'nin, Zekerîyya Ensârî'nin, Şihab Ahmed Kastallânî'nin, Aliyyü'l-Kârî ve İbn Atâ İskenderî'nin, Muhammed bin Arabî'nin eserleriyle; Zemahşerî'nin, Kadî Beyzâvî'nin ve Ebussuud İmâdî'nin tefsirlerine; Ebû Hanîfe'nin büyük imamlarından muttasıl senetle gelen fıkıh kitapları silsilesine rivayet icazeti verildiği belirtilmektedir. Bunlara ilave olarak Mehmed Nuri Efendi, Delâilü'l-Hayrât, Hizbü'l-Azam gibi eserlerle hadislerde yer alan diğer zikirleri ve evrâdları okuma icazetini hocasından aldığı gibi aynen öğrencisine vermiştir. Diğer taraftan, hocasından önce ders aldığı isimleri ayrıca anmaktan da geri durmamıştır.

Şerefeddin Efendi'nin icâzetnâmesindeki isnad silsilesi ve icâzet aldığı eserler incelendiğinde, Osmanlı eğitim-öğretim sisteminin ve kendisinin beslendiği düşünce yapısı hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Bu cümleden olarak icâzetteki silsileden, Osmanlı dinî düşüncesine ve dolayısıyla eğitim-öğretim sistemine, Hanefî-Mâturîdî ekolünü benimsemiş

⁵⁵ MŞH. SAİD, nr: 121/13/5.

Fahreddin Razi mektebinin ağırlıklı bir şekilde etki ettiği düşüncesini⁵⁶ teyit etmek mümkündür. İcâzetteki silsile, Fahreddin Râzî'den yukarıya doğru İmam Gazâlî kanalıyla devam ederken, ondan sonra aşağıya doğru Seyyid Şerif Cürcânî'nin talebelerinden Esad Devvânî ve onun oğlu Celaleddin Devvânî yoluyla devam etmiştir. Bunu şunun için ifade ediyoruz ki, Şerefeddin Efendi'nin icâzetnâme silsilesinin, Fahreddin Râzî geleneğini benimseyen fakat daha sonra ayrı bir mektep olarak ortaya çıkan Celaleddin Devvânî ile devam etmesi, icâzette ana damarın Râzî geleneğinden koptuğu anlamına gelmez. Çünkü Celaleddin Devvânî her ne kadar ayrı bir mektep kursa da, Fahreddin Râzî geleneğinin mensubu olmuştur. Zaten icâzet verilen eserlerin yazarları ki, Zemahşerî, Beyzâvî, Ebussuud gibi isimler düşünüldüğünde, Şerefeddin Efendi'nin elde ettiği ilmi Fahreddin Râzî mektebine bağlı ulemâdan aldığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Diğer taraftan Şerefeddin Efendi'nin icâzete mazhar olduğu eserler, Osmanlı medreselerinde hemen her dönem okutulan kaynaklarla paralellik göstermektedir.⁵⁷ Bütün bunları göz önünde bulundurarak şunu söylemek mümkündür ki icâzetnâme, Osmanlı dinî düşünce sistemi, eğitim-öğretim faaliyetleri gibi konuların yazımında tarihe ışık tutacak niteliktedir.

İcâzetnâmenin sonuç bölümü olarak değerlendirilebilecek kısım, Allah'tan sakınmayı ve ilim vazifesiyle meşguliyeti terk etmemeyi telkin eden nasihat cümleleriyle başlamaktadır. Ayrıca bu ana fikir ayetlerle de desteklenmiştir. İlmî neşretme ve yayma, dersi bugünün ve yarının işlerine öncelikle, meselelerde olabildiğince kapsamlı bir bakış açısına sahip olma ve bu bakış açısında felsefî söylemlere ölçülü yaklaşma gibi hususlar dikkat-i mucib tavsiyeler arasında yer almaktadır. Esasen bu tavsiyeler İslâm eğitim-öğretim geleneğinin sadece tedris temelli bir yapı öngörmediğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Daha ziyade tedris, tedib ve terbiye gibi kişi için daha kuşatıcı bir model olgusunun göz önünde bulundurulduğunu, icâzetnâmeden edindiğimiz kanaatle rahatlıkla söyleyebiliriz. Son olarak icâzetnâme hocanın, kendisi için dua isteği ve başarılı olması için öğrencisine duası, isminin ve nesebinin zikredilmesi ve mühürle birlikte tamamlanmıştır.

Sonuç

İslâm dünyasının aklî ve naklî ilimlerdeki önemli kilometre taşlarından biri hiç kuşkusuz medreselerdir. Medreselerin programları, eğitim yöntemleri, öğrencileri, okutulan dersleri ve mezunlarına verilen icâzetnâmeler her zaman araştırmacıların ilgi alanına girmiştir. Zira burada bahsedilen konularla ilgili geçmişten haber veren her şey tarihe tanıklık edecek niteliktedir. Bu bağlamda, yazılış şekliyle, biçimiyle, fonksiyonuyla, unsurlarıyla, sosyal değeriyle önemli bir materyal olma özelliğine sahip icâzetnâmeler, tarihin inşasında etkin rol oynamaktadır. Onun için, çok farklı alanlara ışık tutacak bu külliyyatın sistemli bir şekilde analiz ve tasnifi veya buna katkı sağlayacak her türlü çaba, tarihe karşı duyulan uhdenin neticesidir. Dolayısıyla Şerefeddin Efendi'nin icâzetnâmesini tahlile kalkışmada böylesine bir zihnî arka plan teşvik edici olmuştur.

Şerefeddin Efendi'nin icâzetnâmesi, onun sadece sahip olduğu bilgi düzeyini gösterir bir belge değil, aynı zamanda tarihin kaynakları bakımından da birinci el kaynak olma hüviyetine sahiptir. Konusu ve kullanım alanına göre ilmî, kapsam bakımından genel icâzete örnektir. Muhteva bakımından çok cüzî farklılıklar dışında, icâzetnâmelerin ortak unsurlarını taşımakta, gelenekteki formal yapıya uygunluk arz etmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla hamdele ve salveleden sonra kelime-i şehadet cümlesinin bulunmaması ve isnadın önemine vurgu yapılmaması, icâzeti nâkıs boyutuna taşıyacak nitelikte değil, olması beklenen fakat bulunmayan küçük farklılıklar kapsamındadır.

⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, ss. 75-77. Ayrıca Osmanlı dinî düşüncesine hakim olan mektepler ve temsilcileri için bkz: Ahmet Yaşar Ocak, "Din ve Düşünce", *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul 1999, I, 181-186.

⁵⁷ Osmanlı medreselerindeki ders programları için bkz: Yaşar Sarıkaya, *Medreseler ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, ss. 36-40.

İcâzetnâmede isnad silsilesi, zâhirî ve bâtinî ilimleri şahsında mezcetmiş Ebû Said Muhammed Hadimî'ye, ondan da İslâm âleminin en büyük âlimine kadar uzanmaktadır. Senedin bu şekilde muttasıl olarak Hz. Peygamber'e kadar uzanması, Şerefeddin Efendi'nin tahsil ettiği bilginin niteliğini bildirmekle birlikte, en az bunun kadar önemli belki de daha öncelikli olan nicelik bilgisini de ortaya koymaktadır. Çünkü ilmin kimden okunduğunun belirtilmesi ve bunun önceki tarihlere kadar uzunca bir silsile halinde zikredilmesi bu türün bir geleneği olarak gözüke de, aslında icâzetnâme sahibinin ilmî açıdan mevsûkiyetinin izharı olduğu da unutulmamalıdır. Keza, Osmanlı eğitim sisteminde talebenin hangi medresede okuduğu değil, hangi hocalardan ders aldığı önemliydi.

Şerefeddin Efendi'ye hocası, kendi sahip olduğu şer'î, fer'î, aklî ve naklî ilimlerdeki müktesabâtı doğrultusunda icâzet vermiştir. Aynı zamanda dinî ilimlerin temel kaynaklarını tetkik, mütalaa, iktibas, şerh ve izahlarda bulunma icâzetini de vermiştir. Zaten icâzetnâme incelendiğinde, İslâmî ilimlerin hemen her alanına dair zikredilen geniş külliyyat dikkati çekmektedir. Aslında bu bilgi icâzetnâme sahibiyle sınırlı kalacak düzeyde değildir. O dönem için mevcut eğitim-öğretim sistemi içerisinde okutulan dersler ve kaynakların neler olduğuna dair veriler de sunmaktadır. Sonuç itibarıyla icâzetnâmede, Şerefeddin Efendi'nin, eğitimi tamamladığını, çok ve çeşitli alanlarda birikime sahip olduğunu ve bu birikim doğrultusunda alttan gelen kuşakları yetiştirmeye namzet hale geldiğini açık bir şekilde görebilmekteyiz.

EK:

(1b)

İCÂZETNÂME SÛRETİ

“Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla”

Hamd, kıyamete kadar parlak ve nurlu şeraiti/İslâmiyet'i var eden; tevhit inancına mensup olan milleti meşhur âlimler silsilesiyle güçlendiren; onları, derslerin bahçelerinden yüce ilimlerin meyvelerini toplamaya, en değerli varlıkların semasından ilmin aydınlığını almaya muvaffak kılan Allah'a olsun. Öyle ki bu ilimleri, nesilden nesile faziletli kimseler nakletmiş ve onları tahsil etmek için yüce karakterli insanlar birbiriyle yarışmışlardır.

Salât ve selam, Kitâb-ı Mübîn'in sırları kendisine verilmiş olan, insanları cehaletin karanlığından ilmin aydınlığına çıkaran efendimiz ve yardımcımız Muhammed (s.a.v.)'in; hikmetlerin sembolü, ilmin hazineleri ve ümmetlerin kandilleri olan âli ve ashabının üzerine olsun.

Bundan sonra ilim, zamana meydan okuyan bir övünç, nesilden nesile tevarüs eden bir zikirdir. Onunla mertebelerin en yücüne ulaşılır. Onunla hedeflerin en üstününe erişilir. O ilmi elde etmek için istekli kimseler birbiriyle yarışır ve onun faydalarını, Allah'ın sözlerinin ve hadis-i şeriflerin irşat ettiği doğrultuda tahsil etmek isteyenler aralarında rekabet eder. Bu ayetler şunlardır: “Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti” (Bakara 2/31), “Kulları içinde ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar” (Fâtır 35/28), “Allah sizden inananları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin” (Mücâdele 58/11). Zikri yüce olan Allah doğru söyledi. Efendimizin (salât ve selamın en güzeli ona olsun) sözlerinde: “Bir kimse, ilim elde etmek arzusuyla bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır. Muhakkak melekler işittiklerinden hoşnut oldukları için ilim öğrenmek isteyen kimsenin üzerine kanatlarını gererler. Göklerde ve yerde bulunanlar, hatta suyun içindeki balıklar bile âlim kişiye Allah'tan mağfiret diler. Şüphesiz ki âlimler, peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler altın ve gümüşü miras bırakmazlar; sadece ilmi miras bırakırlar. O mirası alan kimse, bol nasip ve kısmet almış olur (Ebû Dâvud, İlim, 1; Tirmizî, İlim, 19; İbni Mâce, Mukaddime, 17). Bundan dolayı Allah, ilim tahsil etmeye müminleri teşvik ederek şöyle demiştir: “Onların her kesiminde bir grup, dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek için

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

geride kalmalıdır” (Tevbe 9/122). Resulullah (s.a.v.) ümmetini ilim elde etmeye teşvik ederek şöyle demiştir: “İlim Çin’de de olsa alın”.

Allah Teâlâ, bazı toplulukları ilim tahsilinde muvaffak kılmıştır. İnsanlar bu uğurda çadırlarını yüklenip dostlarını terk etmişler, uykularından vazgeçmişler ve zamanın belalarına göğüs germişlerdir. Neticede en ulvî maksada ulaşmış ve arzu edilen şeye sahip olmuşlardır. Bunlardan birisi de, tüm yolları aşmış, meşhur âlimlerin yolundan ilerlemiş olan, âlim, kamil, zeki, fazilet sahibi, üstün zekalı, iyi huylu, vakur, sağlam ve duru bir zihne sahip, aklı ilimleri tetkik melekesi olan, naklî ilimleri de tahkik edenlerin yolundan giden, Akıllı-zâde olarak bilinen Keşaplı Ahmet oğlu Mevlana Şaban Şerafeddin’dir (sicil dosyasının diğer yerlerinde Şerafeddin olarak geçiyor). Her şeyi yoktan var eden, öldükten sonra diriltecek olan Allah onu korusun. Allah onu, sevdiği ve razı olduğu şeyleri elde etmeye muvaffak kılsın. Allah onun sonunu öncesinden daha hayırlı kılsın. İlim öğretme, yayma, ilmin fazilet bayrağını dalgalandırma ve ilmin zikrini yüceltme hususunda Allah ona güç versin. O uzun süre, belirlenmiş nazarî ilimleri almak üzere ben fakirin meclisine devam etti. Benden şerhleri ve metinleri okudu ve gerekli ilimlere sahip oldu. Allah’a hamd ile ilim sandığı/hazinesi doldu ve ilerlemeyle intisabı şeref buldu. Bunun üzerine ulemâ-i dîn ve meşâyih-ı yakînin tezgahından geçmek istedi. Âlem-i ilâhînin yardımının kesilmeyeceğini, Muhammedî nurların isnadının devamlı olduğunu, dünya âlem devam ettikçe akim/kısır olmayacağını ve zamanın hesapta olmayan şeyleri getireceğini ve şuanki halin uygunluğunu bildiği için benden icâzet istedi. Ben bu sahanın önde gelenlerinden olmamakla birlikte, onun bu isteğini yerine getirmekten ve talebini karşılamaktan geri durmadım. Çünkü büyük adamlara benzemeye çalışmak büyük hasletlerden sayılır. Yüzümü Allah’a çevirip yönelerek diyorum ki, ona, elde ettiğim şer’î, fer’î, naklî ve aklî ilimlerde icâzet verdim. Ona, büyük kitapları mütalaa, söz ve yazı üstatlarının telif ve tasnif ettiği ilim deryalarını andıran devâsâ eserlerini tetkik etme icâzeti verdim ve onun, o kitaplardan bilgi iktibas etmek ve onlardan faydalanmak isteyenlere şerh ve izahlarda bulunmasına izin verdim. Bana da efendim, **(2a)** dayanağım, destekçim, ilimlerde kendisine isnat edildiğim, büyük âlim, kadri yüce insan, telifât sahibi, üstün bir anlayış gücüne sahip, kötü şeylerden arınmış nefis sahibi, şer’î meselelerin tetkik edildiği meclislerin vazgeçilmezi ve itikadî meselelerin muallimi olan üstadım Mamûratülaziz’den/Elazığ’dan meşhur Abdüllatif Lutfi hocamın icâzet vermesine istinaden ben de bu icâzeti verdim. Allah’ın selamı onun üzerine olsun. Allah onu korusun. Ona uzun ömürler vererek bize ondan istifade etme imkanı versin. Amin.

Ona da; büyük üstat, büyük âlim, ulemanın mercii, akıl ve delillerin membaı, ünü ufuklara yayılmış, hemen hemen her ilimde söz sahibi, birçok faydalı telifi olan, ilmi taşkın bir denizi andıran ve “ibn-i şârihi’l-bürde” namıyla meşhur Abdülhamid Hamdi icâzet verdi. Allah onu, gökteki ve yerdeki felaketlerden korusun. Allah onun ömrünü uzun kılsın. Allah onun kadrini yüceltsin. Ona da; babası, büyük zat, büyük üstat, Kasîde-i Bürde şârihi el-Hac Ömer Naimî icâzet verdi. Allah onun kabrini nurlandırsın. Ona da; büyük üstat, fazilet ve yüksek mevkîi sahibi, Kayserili Mevlana Kasım Efendi icâzet verdi. Allah onu cennette yeşil yastıklara ve harikulade döşemelere yaslanmış kılsın. Ona da; zamanında eşsiz, asrında tek, ilim deryası, aklî ve naklî ilimlerin büyük âlimi Akşehirli Osman bin Mustafa icâzet verdi. Ona da; büyük âlim, zahir ve batın ilimlerini kendisinde toplayan, Harputlu Seyyid Ömer ve biricik, şeyh, faziletli, âlim, âmil, eşsiz Seyyid Mehmed Said el-Medenî icâzet vermişti. O ikisine de; Allah’ı bilen, Allah’a ulaştırın, dirayet yerlerini/meclislerini toplayan ve rivayet yollarını bilen, nefis-i mutmainne sahibi, insanî melekeleri şahsında toplayan, hidayet ve irşat ipinin sahibi, bütün insanlar üzerine hakkın delili, tahkik âlimlerinin dayanağı, fazilet sahibi muhakkik şeyhlerinin şeyhi Ebû Said Muhammed Hadimî icâzet verdi.

Üstadım Abdüllatif Lutfi’nin, âlim, zamanında eşi az bulan, kâmil, şehit rütbesine sahip el-Hac Ali Efendi Âmidî’ye icâzet verdiği gibi. Allah onun kabrini nurlandırsın ve ebedi olarak onu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/ 1 Winter 2014

bağışlasın. Ona da; tahkik ehlinin efendisi, tetkik ehlinin dayanağı, zamanının Sad'ı/Taftazânî'si, döneminin Numan'ı/Ebû Hanifesi Mevlana Nevşehirli Ahmed Hazım Efendi icâzet verdi. Ona da; zamanının eşsizi, döneminin benzersizi, kerem sahibi âlimlerin efendisi, büyük âlimlerin dayanağı, İmam-zâde denilmekle meşhur Mevlana Mehmed Esad Efendi icâzet verdi. Allah onu en güzeliyle ve daha fazlasıyla güzelleştirsın. Ona da; övgüleri kendisinde toplayan, nurluların/halifelerin üçüncüsü, iki nur sahibi olarak isimlendirilen, Musannif olarak bilinen Osman Efendi icâzet verdi. Ona da; faziletliğin efendisi, takvâ ve kemâlât sahiplerinin dayanağı, irfan dairesinin önde gelen ismi, zamanında kendisine gelenleri hayrete düşüren Abdurrahman Kuyucakî icâzet verdi. Ona da; zamanında tek, döneminde eşsiz Seyyid Salih Ankaravî icâzet verdi. Ona da; hikmet kaynaklarının menbaı, marifetin tezahür etmiş hali, ilim yolunun işareti, ilim hakikatının tercümanı, âlem-i rabbânî, sonsuz kemal sahibi Ebû Said Muhammed Hadimî icâzet verdi.

Ona da (Ebû Said Muhammed el-Hadimî'ye) icâzeti; hadis ve isnat ilmi ve bu ilimlere dair bütün kitaplar ve özellikle de sahihayn icâzetini babası, övgü, takva, zühd sahibi Şeyh Mustafa Hadimî; ona da, bilgeliği eşsiz, kavrayışı benzersiz Muhammed bin Ahmed Tarsûsî; ona da Şeyh Muhammed bin Ali Kamil; ona da allâme Hayreddin Deylemî; ona da Ahmed bin Muhammed bin Abdülâlâ; ona da babası Şeyhülislam Zekeriyya Ensârî; ona da Buhârî şârihi İbn Hacer Askalânî; ona da Hidaye sahibi Burhaneddin İbrahim Tenûhî; ona da allâme İbn Şihne; ona da Siracuddîn Zebidî; ona da Ebu'l-Vakt Abdülevvel; ona da Ebu'l-Hasan Abdurrahman Dâvûdî; ona da Abdullah Serahsî; ona da Muhammed bin Yusuf Firberî; ona da imâmü'l-eimme, şeyh, huffâzu'l-ümme Ebû Abdullah Muhammed bin İsmail Buhârî icâzet verdi. Buhârî'nin senedi Hz. Peygamber (s.a.v.)'e kadar ulaşmaktadır. Yukarıda ismi geçen Ebû Said Hadimî, aklî ve naklî ilimleri faziletli, meşhur, (2b) söz ve yazı ehli Ahmed Kâzâbâdî Tokâdî'den aldı. O da faziletli Muhammed Tefsîrî'den; o da Mevlânâ Ali Gûrânî'den; o ikisi de Şeyh Abdullah Cezerî'den; o da Ahmed Müncel'den; o da Mirzacan Şirâzî'den; o da Cemaleddîn'den; o da Mahmud Şirâzî'den; o da allâme Celâleddîn Devvânî'den; o da babası Esad Devvânî'den; o da Mazharuddîn Karzûnî'den ve o ikisi, Seyyid Şerif Cürçânî'den; o da Mevlânâ Mübarek Şah'tan; o da Mevlana Kutbuddîn Râzî'den; o da allâme Şirâzî'den; o da Mevlana Ömer Katip Kazvî'nî'den; o da İmam Fahreddîn Râzî'den; o da Hücetü'l-İslâm Gazâlî'den; o da İmamü'l-Haremeyn Abdülmelik Ebû Meâlî (Cüveynî)'den; o da Ebû Muhammed bin Süleyman Sa'lûkî'den; o da Ebû İshak Mervezî'den; o da Ebû Abbas Ahmed'den; o da Ebû Kâsım Osman'dan; o da İbrahim bin İsmail'den; o da İmam Ebû Abdullah Muhammed bin İdris eş-Şafî'den; o da İmam Muhammed bin Hasan eş-Şeybânî'den; o da imâmü'l-eimme, sirâcü'l-ümme (ümmetin kandili) Ebû Hanîfe Numan bin Sabit el-Kûfî'den – Allah Teâlâ'nın rahmeti onun üzerine olsun-; o da Hammad bin Süleyman'dan; o da İbrahim bin Yezid en-Nehâî'den; o da Alkame bin Zeyd, Ebû Abdurrahman Esved bin Zeyd ve Ebû Abdurrahman Abdullah bin Habib'den aldı. Bunların ilk ikisi, efendimiz Abdullah bin Mesud'dan –Allah ondan razı olsun-, üçüncüsü efendimiz, Allah'ın aslanı, muzaffâr Ali bin Ebî Talib'den –Allah onu şereflendirsin ve ondan razı olsun- aldı. O ikisi, peygamberlerin sonuncusu, Âlemlerin Rabbi'nin Elçisi'nden –Allah O'na, âline ve ashâbının tamamına salât ve selam etsin- aldı.

Aynı zamanda ona; Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail el-Buhârî'nin Sahih'ini; Müslim bin Haccac el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî'nin Sahih'ini; Ebû Dâvûd Süleyman es-Sicistânî'nin Sünen'ini; Ebû İsa Muhammed et-Tirmîzî'nin Sünen'ini; Ebû Abdurrahman Ahmed en-Nesâî'nin Sünen'ini; İbn Mâce olarak bilinen Ebû Abdullah Muhammed'in Sünen'ini; İmam Dâri'l-Hicre Ebû Abdullah Malik bin Enes'in Muvattâ'sını; Hücetü'l-İslâm Muhammed Gazâlî'nin İhyâ'sını; İmam Ebû Hüseyin Begavî'nin Mesâbîh'ini ve Meâlimü't-Tenzîl isimli tefsirini; Veliyyüddîn Tebrîzî'nin Mişkâtü'l-Mesâbîh'ini; İmâm Saganî'nin Meşârik'ini; Şeyhülislâm Ahmed bin Hacer Askalânî'nin; İmam Abdurrahmân Suyûtî'nin; Şeyhülislâm Zekeriyya Ensârî'nin; Şihab Ahmed Kastallânî'nin; allâme, Molla Aliyyü'l-Kârî ve İbn Atâ İskenderî'nin; Ârif billâh Şeyhülekber Muhammed bin Arabî'nin eserlerini; allâme Cârullah Mahmud Zemahşerî'nin tefsirini; Kadı Beyzâvî'nin tefsirini;

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

Ebussuud İmâdî'nin tefsirini; Ebû Hanîfe'nin büyük imamlarından muttasıl senetle gelen fıkıh kitapları silsilesini rivayet icâzetini verdim. Bunu da üstat, allâme Abdullatîf Lütfî'den, yukarıda zikredilen muttasıl senetlerle rivayet etmeme istinaden verdim. Aynı zamanda, Delâilü'l-Hayrât'ı ve Hizbü'l-Azam'ı haftada yetmiş defa, Hizbü'n-Nevevî'yi ve Tevessül'ü Bedir ashabının isimlerini zikrederek okuması konusunda da icâzet verdim. Benzer şekilde hadislerde yer alan diğer zikirleri ve evrâdları okuma icâzetini, üstadım Abdullatîf Lütfî'nin bana vermiş olduğu icâzete istinaden ben de ona verdim. Sonra ben, bu üstattan önce Tokat'ta bazı ilimleri aldım. İlim/ders aldığım hocalardan bazıları şunlardır: Akranlarına üstünlük sağlamış, Kur'ân hafızı, Kur'ân eğitiminde dostu çok olan Hacı Emin Efendi, ilmiyle amel eden, kâmil, hikmet sahibi İbrahim Efendi, İsmail Efendi Canikî, Kadı Abdurrahman Efendi –Allah onların kabirlerini nurlandırın- ve şeyhü'l-meşâyih, üstat, muhakkik, nefsi gûnahtan uzak el-Hac Hasan Efendi Tekkevî, âlim, anlayış ve sağlam bir zihin sahibi Tokat Müftüsü el-Hac Osman Efendi, âlim, kâmil, (3a) Hamidiye Camii vaizi Hafız Şerif Efendi, Hafız Mustafa Efendi. Allah onların ömürlerini uzun kılsın.

Ey vefalı arkadaş ve bütün İslâm kardeşlerimiz. Size şunu tavsiye ederim. Bir hatırlatma yazmak/tavsiyede bulunmak için oturdum. Bir tavsiyede bulunacak olsaydım önce kendi nefsim tavsiyede bulunurdum. Çünkü benim nefsim uyarıya daha muhtaçtır. Ben kendi nefsim, gizli ve açık bir şekilde Allah'tan korkmayı, Allah Teâlâ'nın zahirde ve batında yapılması arzu edilen şeylerde devamlı bizi murakabe altında tuttuğunu telkin ediyorum. Benim bu nasihatı yapmamın sebebi ancak, insanların ellerinde olan şeylerden ümidi kesmek ve kendisinde beis/zarar olan şeyden kendisinde beis olmayan şeylere geçmek maksadıyladır. Çünkü bu şekilde Allah Teâlâ'nın: “Ey iman edenler! Allah'tan, O'na yaraşır şekilde korkun” (Âl-i İmrân 3/102) âyet-i kerimesine uyma tam manasıyla gerçekleşmiş olur. Öyleyse sana gereken, ilim vazifeleriyle işigali terk etmemendir. Çünkü ilim bütün kapılara ulaştırandır ve onların anahtarıdır. Allah Teâlâ buyurmaktadır ki: “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür” (Zümer 39/9). İlim aynı zamanda, yüce gayelere ulaşmaya vesiledir. Ancak bu da, Allah Teâlâ'dan korkma ve sakınma, O'ndan olması gerektiği gibi hayâ etme, başı ve kapsadıklarını, karnı ve ihtiva ettiklerini koruma şartıyla gerçekleşir. Bil ki, rızık Allah'a aittir. Dünyada az olanla iktifâ et. Elde edemediğin ve ulaşamadığın şeyler sebebiyle üzülme. Güzel ahlaka sınıksız sarıl. Çünkü o, yüce faziletlerden olup, insanları mutluluğa/saadete ulaştırır ve ömrünü faydasız tartışmalarla geçirmekten sakındırır. Sana düşen her durumda Allah'ı zikretmendir. Çünkü O, gayelerin en yücesine ulaştırandır. Allah'ı zikreden ve Allah tarafından zikredilen kimseden daha değerli ve Rabbiyle işigali sebebiyle hevasını terk eden kimseden daha hayırlı kim olabilir? Öyleyse ilmi neşr ve ifade/yayma ve anlatma tahtına kurul. Çünkü bu ikisi ibadetin tamamlayıcılarından/kısımlarındandır. Dersi bugünün ve yarının işlerine öncele. İlk bakışla iktifa etme. Çünkü ilk bakış bilinçli bir bakış olmaz. Bakışını ilk manalarla sınırlı tutma. Tam tersine manalara nüfuz etmek için uzun süre düşünceni derinleştir/derin derin düşün. Felsefe mahsulü sözlere kulak verme. Çünkü onlarda birçok zayıflık ve bayağılık mevcuttur. Yine sana düşen, hadislerde bulunan yüce sünnetlere tabi olmaktır. Bütün hallerde ve durumlarda onlara tutunmaktır. Gözünü İslâm yolunu mütalaa ile sürmele. Özenle o yolda bulunan şeylerle amel etmeye ihtimam göster. Gavs-ı Rabbânî Abdülkadir Geylânî'nin – sırrı ve hakikati muazzaz ve müşerref olsun- Fütûhu'l-Gayb isimli kitabında yaptığı tavsiyelere ve selef-i sâlihînin –Allah'ın rahmeti onların hepsinin üzerine olsun- nasihatlerine kulak ver. Sonra senden beklenen, bu günahkar ve unutkan, kalbi katı kimseyi dualarında unutmamandır. Allah Teâlâ'dan işlerimizi üstlenmesini, marifetinin nuruyla kalplerimizi açmasını, amellerimizde ve niyetlerimizde bize ihlas ihsan etmesini, evlat ve zürriyetlerimizi mübarek kılmasını, kendisine yakınlaşma kapısını açmasını, hem bize hem bütün Müslümanlara en güzel neticelerle işlerini sonuçlandırmayı ihsan etmesini niyaz ediyoruz. Salat ve selam, eşref-i mahlûkât (yaratılmışların en şerefli) ve ekrem-i mevcûdât (kainatta var olan her şeyin en seçkini) efendimiz ve yardımcımız Muhammed Mustafa'nın (s.a.v.) üzerine olsun. Amin. Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

Ben, fakir ve hakir, acz ve taksiri ile bilinen, âlimlerin ayağının tozu ve faziletli kimselerin ayaklarının üzerinden geçtiği kul, es-Seyyid Mehmed Tokâdî bin es-Seyyid Abdullah bin es-Seyyid Ali'yim. Allah o ikisine dünyada ilim, irfan nasip etsin. Babam, Mahkeme-i Şer'iyye katibi olarak bilinmektedir.

İşbu icâzetnâme sûreti aslıyla mutabık olmakla tasdik kılındı.

Mehmed Nuri
25 Nisan 1332
Mühür

KAYNAKÇA

İstanbul Şer'iyye Sicilleri Arşivi (MŞH. SAİD)

Numara (nr): 30/14; 36/19; 121/3; 168/8; 235/29.

Kitap ve Makaleler

AKDAĞ, Hasan, "İcâzetnâmeler ve Erzurumda Ahmet Şevki Efendi'ye Verilen Bir Hat İcâzetnâmesi", *Ekev Akademi Dergisi*, yıl: 12, sy: 35 (Bahar 2008), ss. 99-112.

AKPINAR, Cemil, "İcâzet", *DİA.*, İstanbul 2000, XXI, 393-400.

ALBAYRAK, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali)*, Zafer Matbaası, İstanbul 1980, III; İstanbul 1981, IV-V.

ALİKILIÇ, Dünder, "Osmanlı Saray Törenlerinin Üsküdar'a Yansıması", *Üsküdar Sempozyumu I*, editörler: Zekeriya Kurşun vd., Seçil Ofset, İstanbul 2004, I, 90-96.

_____, *İmparatorluk Seremonisi: Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul 2004.

ARSLAN, Durmuş, "Kıraat İlminde İcâzetnâme Geleneği ve Bir İcâzetnâme Örneği", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII/2 (2003), ss. 291-317.

ATAY, Hüseyin, "Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazet-nâmeler", *Vakıflar Dergisi*, sy: XIII (1981), ss. 171-235.

AYDIN, Mehmet, *Ebû Sâid Muhammed El-Hâdimî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BİLGİLİ, İsmail, "Son Dönem Osmanlı İslâm Hukukçularından Şeyhzade Ahmed Ziya Efendinin Hasan Kudsî Efendiden Aldığı İlmî İcazet", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 1*, (2012), ss. 21-75.

"Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi", *Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Medresetü'l-Kuzât Nizamnâmesi (Ders Programları-Müderresîn Kadrosu-Medâris Kanunu ve Nizamnâmesi)*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, Şehzâdebaşı 1338/1340, ss. 3-18.

"Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesine Mahsus Talimatnâme", *Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi (Nizamnâme-Ders Cetveli-Sûret-i Tadrîs ve Kitaplar-Talimatnâme)*, Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul 1330/1333, ss. 24-35.

"Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesiyle Taşra Medârisi Hakkında Nizamnâme", *Dâru'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi ve Medresetü'l-Kuzât Nizamnâmesi (Ders Programları-Müderresîn*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

- Kadrosu-Medâris Kanunu ve Nizamnâmesi), Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, Şehzâdebaşı 1338/1340, ss. 22-30.
- DÜZENLİ, Muhittin, “Hadis Öğretiminde İcazet ve İcazetnâmeler”, *Uluslararası Katılımlı Sempozyum: Anadolu’da Hadis Geleneği ve Dâru’l-Hadisler*, editör: Muhittin Düzenli, Çankırı Belediyesi, Samsun 2011, ss. 77-87.
- E. HALKIN, Leon, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, çev: Bahaeddin Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- FATSA, Mehmet, *Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserler (Dinî-İlmî Hayat ve Sosyal Kurumlar)*, Giresun Belediyesi Yayınları, Giresun 2008.
- GOLDZİHER, I [S. A. Bonebakker], “İdjâza”, *The Encyclopaedia of Islam (New Edition)*, Leiden 1986, vol: III, ss. 1020-1022.
- GÖRKAŞ, İrfan, “Bolvadinli Ahmet Fevzi Efendi ve Konyalı Mehmet Vehbi’nin İcazetnamesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy: 26-Güz, Konya 2009, ss. 247-263.
- HATİB BAĞDADÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit, *Kitâbü’l-Kifâye fi-İlmî’r-Rivâye*, y.y., t.y.
- IDRİZ, Mesut, “İslâm Eğitim Yaşamında İcazet Geleneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, çev: İbrahim Kapaklıkaya, I/3, ss. 169-188.
- _____, “İjâza: Lessons From a Unique Muslim Educational Tradition”, ss. 1-15, <http://conference.nie.edu.sg/paper/Converted%20Pdf/ab00110.pdf> (23.12.2013).
- “İslâh-ı Medâris Nizamnâmesi”, *Dâru’l-Hilâfeti’l-Aliyye Medresesi (Nizamnâme-Ders Cetveli-Sûret-i Tedrîs ve Kitaplar-Talimatnâme)*, Matbaa-i Ahmed Kamil, İstanbul 1330/1333, ss. 9-13.
- İBN MANZUR, Ebû’l-Fazl Cemâleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü’l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, t.y., V.
- “İcâzetnâme Cemiyeti(Talebelik Aleminden)”, *Sebîlürreşâd*, İstanbul 8 Mayıs 1330, c. XII, sy: 297, ss. 207-208.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilâtı”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul 1999, I, 139-279.
- İZGİ, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, I-II.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1997.
- “Medâris Kanunu Sûretidir”, *Dâru’l-Hilâfeti’l-Aliyye Medresesi ve Medresetü’l-Kuzât Nizamnâmesi (Ders Programları-Müderrisîn Kadrosu-Medâris Kanunu ve Nizamnâmesi)*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, Şehzâdebaşı 1338/1340, ss. 19-21.
- NEVEVÎ, İmam Muhyiddin b. Şeref, *et-Takrîb ve’t-Teysîr li-Ma’rifeti Süneni’l-Beşîri’n-Nezîr*, thk: Muhammed Osman Haşet, Dâru’l-Kütübi’l-Arabiyye, Beyrut 1985.
- _____, *el-Ezkâr min-Kelâmi Seyyidi’l-Ebrâr*, Dâru’l-Minhâc, Cidde 2005.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Din ve Düşünce”, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, editör: Ekmeleddin İhsanoğlu, Feza Gazetecilik, İstanbul 1999, I, 109-219.
- SARIKAYA, Yaşar, *Medreseler ve Modernleşme*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997.
- SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.

- SCHMIDTKE, Sabine, "The *ijâza* from 'Abd Allâh Sâlih al-Samâhî to Nâsir al-Jârûdî al-Qatîfî: A Source for the Twelver Shi'î Scholarly Tradition of Bahrayn", *Culture and Memory in Medieval Islam: Essays in Honour of Wilferd Madelung*, edited by: Farhad Daftary and Josef W. Meri, I. B. Tauris, London 2003, pp. 64-85.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- ZEBİDÎ, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk: Terzî, Hicâzî, Tahâvî, Azbâvî, Matbaatü Hükûmeti'l-Kuveyt, y.y. 1975, XV.
- ZENGİN, Zeki Salih, "Kurtuluş Savaşı Döneminde ve Cumhuriyet'in Başlarında Türkiye'de Medreseler ve Din Eğitimi", *AÜİFD.*, c. XLIII (2002), sy: 2, ss. 277-313.
- ZERDECİ, Hümeýra, *Osmanlı Ulema Biyografilerinin Arşiv Kaynakları*, TDV. Yayınları, Ankara 2008.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/1 Winter 2014

